

האב, הבן ורוח הקודש

במוקד "לא בבית הזה", הרומן הראשון של המחזאי יוסף בר-יוסף, נמצא מאבק בין אב לבנו, שמהותו טמונה ביחסיהם של השניים עם נשים. המאבק הארכיטיפי הזה מתואר בדקות ספרותית ובסגנון ייחודי שעושים את הרומן למעניין וטעון

אריק גלסנר

ואוי, כמה אתם מזויינים! את הנשים שלכם, שאין להן שבועיים נידה, ואת האהובות ואת הזונות ואת כל הפיקאפים שלכם" (עמ' 65).

כפי שכבר אפשר לנחש, הרומן שועט לקראת מאבק בין אב ובן על נימי (כעת מופיע, במקום יסוד המאבק הסובטילי של קפקא, יסוד דוסטויבסקאי יותר, של מאבק אדיפלי קונקרטי כמו ב"האחים קרמזוב"). זהו מאבק רב מהפכים, לא רק עלילתיים אלא גם פסיכולוגיים, שבו מגלה כל אחר מהנצים יסודות נפשיים שיחס ליריבו.

"לא בבית הזה" הוא הרומן הראשון של המחזאי יוסף בר-יוסף, חתן פרס ישראל לתיאטרון. ואכן, יש בו יסוד תיאטרוני מובהק: אנסמבל דמויות מרכזיות מצומצם; לוקיישן אחד מרכזי שלתוכו ומתוכו נכנסות ויוצאות הדמויות כמו בבמת תיאטרון; אירוע דרמטי שאליו מבטיל הרומן מתחילתו; דחיסות בזמן של העלילה המרכזית. יש גם רגע אחד בוטה של חוסר-אמינות, שברומן פסיכולוגי קשה לבלוע אותו ואילו בתיאטרון היה איכשהו עובר (רגע שמתרחש כשעמי ונימי עומדים על סף מימוש אהבתם, ואז יוצא עמי בסערה מהמרתף, כביכול כדי לברוק אתר ליד הים שבו יממשו את אהבתם, וב"ציאה" התיאטרונית הזו הוא מותיר את "הבמה" פנויה למתחרהו). היסוד התיאטרוני מעניק לרומן דחיסות כמעט קלסטרופובית, שתורמת לאינטנסיביות שלו.

הרומן הזה טעון ומעורר עניין לא רק בגלל המאבק היציריארכיטיפי שבו, אלא גם בגלל שתי תכונות נוספות. הסגנון של בר-יוסף ייחודי, עד כדי כך שעובר זמן מה עד שמתרגלים אליו. בייחוד הוא בולט בדיאלוגים, כשהגיבורים מדברים לעתים במין דיבור רצוף (מנו, לדוגמה, שואל: "כמה זמן ממשיכות ציפורניים לגרול... אחרי שחיים, כשמתים, כמה זמן ממשיכות לגרול ברגליים אחר כך, כשמתים, כמה זמן אחר כך?" – עמ' 12). חשוב מכך, בר-יוסף ניחן ביכולת לחבר (באמת ולא במלאכותיות) בין הפיוטי לריאליסטי, בין המטאפיזי למזוהם. כך, לדוגמה, הוא מתאר יום סואן בשוק הכרמל, כשאחר הצהריים מפציע לפתע אור אחר בשמי תל אביב: "קונים ובעלי דוכנים וסתם משוטטים, באמצע נבירה בתוך ערמת קלמנטינות או בצלים, באמצע שקילה, באמצע צעקה, באמצע תשלום, עוצרים ומסתכלים למעלה אל האור הזה (...). גם יונה, הגבר הזה היפה, קטום האגודל, שלפני שבוע שמע אותו צועק בקול גס על זקנה אחת, 'מה את ממששת, מה? לא טרי, הא? ואת טרייה, את? תסתכלי עלייך: תלכי, תתיכתי ובל' – גם יונה זה עצד והביט באתו אור" (עמ' 8).

יש ברומן יסוד תיאטרוני מובהק, המעניק לו דחיסות כמעט קלסטרופובית, שתורמת לאינטנסיביות שלו

שנית, העמדה הרכרוכית-כביכול של הבן מתגלה כמקור עוצמה, באופן שמזכיר את הניתוח המפורסם של ניטשה את הנזירות והפרישות כגילומים של "הרצון לעוצמה". בר-יוסף מבטא בסובטיליות את הרצון לעוצמה הזה של עמי ה"דומנטיקון" דרך המשחק של עמי הנער שנהג להלך על מעקי הגנות: "למטה האנשים קטנים כחגבים, שקרנים כזיקיות, והוא למעלה, גבוה גם מעצמו, צעד רך ועוד צעד רך, כל צעד פירושו יוסר ואמת, אין סטייה, אין טיוח, אין שקר, נקי" (עמ' 81).

הרומנטיות של עמי מוצאת לה ביטוי בהתאהבותו ההדרגתית בנימי החרדית, ששוכרת דירה במרתף ביתו לאחר שיצאה מהעולם החרדי בשל תשוקתה ליופי, שהתגלם בז'ורנלים של אופנה שהתגלגלו לידיה עוד בנערותה בירושלים. העובדה כי נימי חרדית אינה מקרית, כמובן. המשיכה של עמי לחרדיות הולמת את הגישה הטהרנית שלו: "הסיפורים שלה על העולם החרדי משכו את לבו של עמי. הבגדים הכבדים והלא-איפים, שהיא שנאה, לא נראו לו עניין כל כך רע, גם אם נרף מהם ריח זיעה נורא. מה זה לעומת הסירחון המוסרי של המתעשרים והבליינים למיניהם" (עמ' 102). החרדיות היא, לפיכך, אינטגרלית לקונפליקט המיני שהרומן משרטט.

באחד הקטעים המזעזעים והמרשימים ברומן (שאמנם מהדהד סצנה מ"מומנט מוזיקלי" של קנו), צד המון תל-אביבי נזעם על חרדי שנתפס מציץ לזונה: "למה אתם עושים לי את זה? אמרו עיניו של החרדי, מה אני כבר רוצה? פעם אחת, טיפה אחת קטנה מהים הגדול שלכם אני רוצה. אתם מציצים כל הזמן, לא? בטלוויזיה, בקולנוע, ברחובות, בעיתונים.

יוסף בר-יוסף, לא בבית הזה, הקיבוץ המאוחד/הספרייה החדשה, 239 עמ'

אב, בן ואישה חרדית שמתגוררת נכיתם התל-אביבי הם שלוש הדמויות המרכזיות ברומן המעניין הזה. האב, מנו (עמנואל), בן 65, הוא איש עסקים שחוזר ארצה אחרי הסתבכות כלכלית בניו יורק. עם שובו הוא מתגורר בדירה המשותפת לו ולבנו, עמי, עורך דין רווק בן 36. אל השניים חוברת נימי (נחמה), אם צעירה שנאסר עליה לראות את בתה מפני שנתגלו בה נטיות חילוניות.

המוקד הרגשי של הרומן הוא מאבק בין האב לבן. זהו מאבק ארכיטיפי כמעט, כי הבן והאב מגלמים שני טיפוסים אנושיים שונים בתכלית (ובכך מזכיר הרומן במידת מה את ההתגוששות הארכיטיפית בין קפקא לאביו, ב"מכתב לאב" שראה אור מחדש בימים אלה). מהות המאבק טמונה ביחסיהם של השניים עם נשים. האב, מכור לניאופים וליצירות גסה, איש הכסף והמין, שמתגאה בכך ששכב עם מאה ותשע נשים, מדרבן כך את בנו, שהיה שרוי עד סוף שנות העשרים שלו בבתוליו: "אתה לא מבין? גם נשים, תתחיל להציק להן והכל יסתדר (...). נעמה, האהבה הראשונה שלי, איך זה קרה, לדעתך? גיהנום עשיתי לה. תזכור, אתה הבן של מנו" (עמ' 26). למרות ארכיטיפיותו האוניברסלית, העימות בין השניים מתואר בדקות ספרותית פרטיקולרית, ומעניק לרומן מתח פנימי חריף. יתר על כן, עמדתו של הבן, שיכלה להיות מוצגת כעמדה חיוורת וחלושה, מוצגת ככוח משכנע והופכת לעמדה פסיכולוגית-פילוסופית שאפשר להגן עליה.

התרבות המתוארת ברומן, ושאינה בלתי-קשורה לתרבות המתקיימת במציאות הישראלית כחלק מהמציאות המערבית, היא תרבות שאין לה סובלנות כלפי אפוק מיני ("לפעמים נדמה לו", כך נאמר על עמי, "שהעולם כולו – הספרים, העיתונים, הקולנוע, השחקניות שמתפשטות והן כל כך יפות ומושכות שהנשמה יוצאת – עולם ומלואו אין לו מה לעשות אלא רק לבוא ולרחוף אותו מגבו, 'קרדימה, תעשה את זה כבר!'", עמ' 87). עמדתו של עמי היא לפיכך לא רק עניין פרטי שלו, וכדאי להתעכב עליה ועל האופן המשכנע שבו יוסף בר-יוסף בונה אותה. ראשית, עמי מודע לתהליך הפסיכולוגי שמביא אותו לגישה הרומנטיקנית, ובכך מקהה את האפשרות לעשות לו רדוקציה פסיכולוגית "מאחורי הגב": "אבא שלו כמו תולה כמדליות על חזהו את כל הנשים ששכב איתן, ואולי גם הוא תולה על חזהו את כל הנשים שלא שכב איתן. האם אין זו אותה היירות ריקה?" (עמ' 89).